TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2025-yil 3-son

VOLUME 5 / ISSUE 3 / 2025
DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.3.

Crossref Content Registration

ISSN: 2181-1938
DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence

MUASSIS: TOSHKENT DAVLAT YURIDIK UNIVERSITETI

"Yurisprudensiya" – "Юриспруденция" – "Jurisprudence" huquqiy ilmiy-amaliy jurnali O'zbekiston matbuot va axborot agentligi tomonidan 2020-yil 22-dekabrda 1140-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatidan o'tkazilgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi jurnallari ro'yxatiga kiritilgan.

Mualliflik huquqlari Toshkent davlat yuridik universitetiga tegishli. Barcha huquqlar himoyalangan. Jurnal materiallaridan foydalanish, tarqatish va ko'paytirish muassis ruxsati bilan amalga oshiriladi.

Sotuvda kelishilgan narxda.

Nashr bo'yicha mas'ul:
O. Choriyev

Muharrirlar:
E. Sharipov, Y. Yarmolik, E. Mustafayev, K. Abduvaliyeva, Y. Mahmudov, M. Sharifova, Sh. Beknazarova

Musahhih:
S. Rasulova

Texnik muharrir:
U. Sapayev

Dizayner:
D. Rajapov

Tahririyat manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko'chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Veb-sayt: jurisprudence.tsul.uz
E-mail: lawjournal@tsul.uz

Obuna indeksi: 1387

Tasdiqnoma
№ 174625, 29.11.2023.

Jurnal 2025-yil 27-iyunda
bosmaxonaga topshirildi.
Qog'oz bichimi: A4.
Shartli bosma tabog'i: 22,8
Adadi: 100. Buyurtma: № 84.

TDYU bosmaxonasida chop etildi.
Bosmaxona manzili:
100047. Toshkent shahri,
Sayilgoh ko'chasi, 37.

© Toshkent davlat yuridik universiteti

BOSH MUHARRIR
B. Xodjayev – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektori, yuridik fanlar doktori, professor

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI
J. Allayorov – Toshkent davlat yuridik universiteti Ilmiy boshqarmasi boshlig'i, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori, dotsent

MAS'UL MUHARRIR
N. Ramazonov – Toshkent davlat yuridik universiteti O'zbek tili va adabiyoti kafedrasi mudiri, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

TAHRIR HAY'ATI A'ZOLARI
J. Blum – Boston kolleji Huquq maktabi professori, huquq doktori (Boston, AQSh)

M. Vishovatiy – Gdansk universiteti professori (Gdansk, Polsha)

A. Hoshimxonov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

M. Axmedshayeva – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

X. Xayitov – O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasi professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

I. To'raboyev – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b., yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (Toshkent, O'zbekiston)

S. Xolboyev – O'zbekiston Respublikasi Sudyalar oliy kengashi huzuridagi Sudyalar oliy maktabi dotsenti, yuridik fanlar nomzodi (Toshkent, O'zbekiston)

N. Raxmonkulova – Jahon iqtisodiyoti va diplomatiyasi universiteti dotsenti, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

Z. Esanova – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

J. Ne'matov – Toshkent davlat yuridik universiteti professori, yuridik fanlar doktori (Toshkent, O'zbekiston)

M. Kurbanov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti, yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (Toshkent, O'zbekiston)

R. Kuchkarov – Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti v.b., filologiya fanlari nomzodi (Toshkent, O'zbekiston)

УЧРЕДИТЕЛЬ: ТАШКЕНТСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЮРИДИЧЕСКИЙ УНИВЕРСИТЕТ

Правовой научно-практический журнал «Юриспруденция» – «Yurisprudensiya» – «Jurisprudence» зарегистрирован Агентством печати и информации Узбекистана 22 декабря 2020 года с удостоверением № 1140.

Журнал включён в перечень журналов Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования, науки и инноваций Республики Узбекистан.

Авторские права принадлежат Ташкентскому государственному юридическому университету. Все права защищены. Использование, распространение и воспроизведение материалов журнала осуществляется с разрешения учредителя.

Реализуется по договорной цене.

Ответственный за выпуск:
О. Чориев

Редакторы:
Э. Шарипов, Е. Ярмолик, Э. Мустафаев, К. Абдувалиева, Й. Махмудов, М. Шарифова, Ш. Бекназарова

Корректор:
С. Расулова

Технический редактор:
У. Сапаев

Дизайнер:
Д. Ражапов

Адрес редакции:
100047. Город Ташкент, улица Сайилгох, 35.
Тел.: (0371) 233-66-36 (1169)

Веб-сайт: jurisprudence.tsul.uz
E-mail: lawjournal@tsul.uz

Подписной индекс: 1387

Свидетельство
от 29.11.2023 № 174625.

Журнал передан в типографию 27.06.2025.
Формат бумаги: А4.
Усл. п. л. 22,8. Тираж: 100 экз.
Номер заказа: 84.

Отпечатано в типографии Ташкентского государственного юридического университета.
100047, г. Ташкент, ул. Сайилгох, дом 37.

© Ташкентский государственный юридический университет

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР

Б. Ходжаев – доктор юридических наук, профессор, проректор по научной работе и инновациям Ташкентского государственного юридического университета

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

Ж. Аллаёров – доктор философии по юридическим наукам, доцент, начальник управления по науке Ташкентского государственного юридического университета

ОТВЕТСТВЕННЫЙ РЕДАКТОР

Н. Рамазонов – доктор философии по филологическим наукам, доцент, заведующий кафедрой узбекского языка и литературы Ташкентского государственного юридического университета

ЧЛЕНЫ РЕДКОЛЛЕГИИ

Дж. Блум – доктор права, профессор Школы права колледжа Бостона (Бостон, США)

М. Вишоватый – профессор Гданьского университета (Гданьск, Польша)

А. Хошимхонов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Ахмедшаева – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Х. Хаитов – доктор юридических наук, профессор Академии государственного управления при Президенте Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

И. Турабоев – доктор философии по юридическим наукам, и. о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

С. Холбоев – кандидат юридических наук, доцент Высшей школы судей при Высшем судейском совете Республики Узбекистан (Ташкент, Узбекистан)

Н. Рахмонкулова – доктор юридических наук, доцент Университета мировой экономики и дипломатии (Ташкент, Узбекистан)

З. Эсанова – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

Ж. Нематов – доктор юридических наук, профессор Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

М. Курбанов – доктор философии по юридическим наукам, доцент (Ташкент, Узбекистан)

Р. Кучкаров – кандидат филологических наук, и. о. доцента Ташкентского государственного юридического университета (Ташкент, Узбекистан)

FOUNDER: TASHKENT STATE UNIVERSITY OF LAW

"Yurisprudensiya" – "Юриспруденция" – "Jurisprudence" legal scientific and practical journal was registered by the Press and Information Agency of Uzbekistan on December 22, 2020 with certificate No. 1140.

The journal is included in the list of journals of the Higher Attestation Commission under the Ministry of Higher Education, Science and Innovations of the Republic of Uzbekistan.

Copyright belongs to Tashkent State University of Law. All rights reserved. Use, distribution and reproduction of journal materials are carried out with the permission of the founder.

Agreed-upon price.

Publication Officer:
O. Choriev

Editors:
E. Sharipov, Y. Yarmolik, E. Mustafaev, K. Abduvalieva, Y. Makhmudov, M. Sharifova, Sh. Beknazarova

Proofreader:
S. Rasulova

Technical editor:
U. Sapaev

Designer:
D. Rajapov

Editorial office address::
100047. Tashkent city,
Sayilgokh street, 35.
Phone: (0371) 233-66-36 (1169)

Website: jurisprudence.tsul.uz
E-mail: lawjournal@tsul.uz

Subscription index: 1387.

Certificate
№ 174625, 29.11.2023.

The journal is submitted to the Printing house on 27.06.2025.
Paper size: A4.
Cond.p.f: 22,8.
Units: 100. Order: № 84.

Published in the Printing house of Tashkent State University of Law.
100047. Tashkent city, Sayilgoh street, 37.

© Tashkent State University of Law

EDITOR-IN-CHIEF

B. Xodjaev – Deputy Rector for Scientific Affairs and Innovations of Tashkent State University of Law, Doctor of Law, Professor

DEPUTY EDITOR

J. Allayorov – Head of the Scientific Department of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law, Associate Professor

EXECUTIVE EDITOR

N. Ramazonov – Head of the Department of Uzbek Language and Literature of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

MEMBERS OF THE EDITORIAL BOARD

J. Blum – Professor of Law School of Boston College, Doctor of Law (Boston, USA)

M. Vishovatiy – Professor of the University of Gdańsk (Gdansk, Poland)

A. Khoshimkhonov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Akhmedshaeva – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

Kh. Khayitov – Professor of the Academy of Public Administration under the President of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

I. Turaboev – Acting Associate Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law (Tashkent, Uzbekistan)

S. Kholboev – Associate Professor of the Supreme School of Judges under the Supreme Judicial Council of the Republic of Uzbekistan, Candidate of Legal Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

N. Rakhmonkulova – Associate Professor of the University of World Economy and Diplomacy, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

Z. Esanova – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

J. Ne'matov – Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Law (Tashkent, Uzbekistan)

M. Kurbanov – Associate Professor of Tashkent State University of Law, Doctor of Philosophy (PhD) in Law (Tashkent, Uzbekistan)

R. Kuchkarov – Acting Associate Professor of Tashkent State University of Law, Candidate of Philological Sciences (Tashkent, Uzbekistan)

MUNDARIJA

12.00.02 – KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ. MA'MURIY HUQUQ. MOLIYA VA BOJXONA HUQUQI

11 **RAXIMOV DILMURODJON G'ULOMJON O'G'LI**
Davlat xizmatini tasniflash va ushbu jarayonda davlat fuqarolik xizmatining o'rni

12.00.03 – FUQAROLIK HUQUQI. TADBIRKORLIK HUQUQI. OILA HUQUQI. XALQARO XUSUSIY HUQUQ

23 **RUZINAZAROV SHUXRAT NURALIYEVICH**
Xususiy huquq fani sohasida ilmiy tadqiqot ishlarining ilmiy-metodologik tahlili: muammo va yechimlar

36 **G'AYBULLAYEV ALISHER ISMATOVICH**
Tovar omborida omonat saqlash munosabatlarini fuqarolik-huquqiy jihatdan yanada takomillashtirish

46 **QILICHOVA MUNIRA AZIMJON QIZI**
Islom moliyasi normalariga muvofiq mudoraba shartnomasida kapital kafolati masalalari

62 **G'AFFOROV MEHRANGIZ SHAVKATOVICH**
Ulushdorlar ulush kiritish asosidagi qurilish shartnomasining zaif tarafi sifatida

73 **SIDIKOV RUSTAM**
Xalqaro huquqda uchuvchisiz uchish apparatlarining huquqiy tabiati: tasniflash yondashuvlari va suverenitet masalalari

85 **SARABEKOV A'ZAMJON ABDUQODIROVICH**
Blokcheyn va smart-kontraktlardan fuqarolik-huquqiy munosabatlarda foydalanish

92 **ZIYAMOV BOBURXON**
Raqamli diplomatiya va sun'iy intellekt: xalqaro huquqda tartibga solish jihatlari

12.00.04 – FUQAROLIK PROTSESSUAL HUQUQI. IQTISODIY PROTSESSUAL HUQUQI. HAKAMLIK JARAYONI VA MEDIATSIYA

102 **XABIBULLAYEV DAVLATJON YULCHIBOYEVICH**
Fuqarolik protsessida vakillik instituti: o'ziga xos ahamiyati va xususiyatlari

111 **XUDOYNAZAROV DADAXON AVAZ O'G'LI**
Oilaviy nizolarda mediatsiya

12.00.08 – JINOYAT HUQUQI. JINOYAT-IJROIYA HUQUQI

125 **NIGMATOV RUFTULLO OLIMDJONOVICH**
Buyuk Britaniyaning jinoyatchilikka qarshi kurashishga doir ilg'or tajribalari va ularning ayrimlarini milliy tizimga joriy etish masalalari

12.00.09 – JINOYAT PROTSESSI. KRIMINALISTIKA, TEZKOR-QIDIRUV HUQUQ VA SUD EKSPERTIZASI

134 **XUDAYBERGENOV BAXRAM KUANISHBAEVICH, PARAXATOVA SHAXNOZA YERNAZAROVNA**
Ekspertiza tadqiqoti uchun namunalar olish tergov harakati sifatida: nazariy va amaliy masalalar

146 **SADRIDDINOVA LATOFAT HUSNIDDIN QIZI**
Apellyatsiya va kassatsiya: ushbu yuqori instansiyalarning sud tizimidagi o'rni

12.00.10 – XALQARO HUQUQ

155 **XALIQULOV KOMOLIDDIN NOSIROVICH**
Xorijiy davlat sud hukm (qaror)larini tan olish va ijro etish bo'yicha davlatlararo munosabatlarni tartibga solishda xalqaro shartnomalarning ahamiyati

12.00.12 – KORRUPSIYA MUAMMOLARI

166 **YULDASHEV MAQSUD MAMASOLIYEVICH**
Bojxona organlarini korrupsiyasiz sohaga aylantirishning huquqiy asoslari tahlili

12.00.14 – HUQUQBUZARLIKLAR PROFILAKTIKASI. JAMOAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH. PROBATSIYA FAOLIYATI

175 **DJUMANIYAZOVA DILFUZA KAMALOVNA, SHAYAKUBOV SHOMANSUR SHAKABILOVICH**
Ijtimoiy xavf guruhiga kiruvchi yoshlar bilan ishlash tizimini takomillashtirish masalalari: Toshkent viloyati va Toshkent shahri misolida

СОДЕРЖАНИЕ

12.00.02 – КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО. АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО. ФИНАНСОВОЕ И ТАМОЖЕННОЕ ПРАВО

11 **РАХИМОВ ДИЛМУРОДЖОН ГУЛОМЖОН УГЛИ**
Классификация государственной службы и место государственной гражданской службы в этой системе

12.00.03 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО. ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО. СЕМЕЙНОЕ ПРАВО. МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО

23 **РУЗИНАЗАРОВ ШУХРАТ НУРАЛИЕВИЧ**
Научно-методологический анализ научных исследований в области частного права: проблемы и решения

36 **ГАЙБУЛЛАЕВ АЛИШЕР ИСМАТОВИЧ**
Дальнейшее гражданско-правовое совершенствование отношений по хранению вещей на товарном складе

46 **КИЛИЧОВА МУНИРА АЗИМЖОН КИЗИ**
Вопросы гарантии капитала в договоре мудараба с точки зрения норм исламского финансирования

62 **ГАФФОРОВ МЕХРАНГИЗ ШАВКАТОВИЧ**
Дольщики как слабая сторона договора долевого строительства

73 **СИДИКОВ РУСТАМ**
Правовая природа беспилотных летательных аппаратов в международном праве: классификационные подходы и вопросы суверенитета

85 **САРАБЕКОВ АЪЗАМЖОН АБДУКОДИРОВИЧ**
Использование блокчейна и смарт-контрактов в гражданско-правовых отношениях

92 **ЗИЯМОВ БОБУРХОН**
Цифровая дипломатия и искусственный интеллект: аспекты регулирования в международном праве

12.00.04 – ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. ЭКОНОМИЧЕСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО. АРБИТРАЖ И МЕДИАЦИЯ

102 **ХАБИБУЛЛАЕВ ДАВЛАТЖОН ЮЛЧИБОЕВИЧ**
Институт представительства в гражданском процессе: его значение и особенности

111 **ХУДОЙНАЗАРОВ ДАДАХОН АВАЗ УГЛИ**
Медиация в семейных спорах

12.00.08 – УГОЛОВНОЕ ПРАВО. УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

125 **НИГМАТОВ РУФТУЛЛО ОЛИМДЖОНОВИЧ**
Передовой опыт Великобритании в борьбе с преступностью и вопросы его имплементации в национальную систему

12.00.09 – УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС. КРИМИНАЛИСТИКА, ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЕ ПРАВО И СУДЕБНАЯ ЭКСПЕРТИЗА

134 **ХУДАЙБЕРГЕНОВ БАХРАМ КУАНЫШБАЕВИЧ, ПАРАХАТОВА ШАХНОЗА ЕРНАЗАРОВНА**
Получение образцов для экспертного исследования как следственное действие: теоретические и практические вопросы

146 **САДРИДДИНОВА ЛАТОФАТ ХУСНИДДИН КИЗИ**
Апелляция и кассация: роль высших инстанций в судебной системе

12.00.10 – МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО

155 **ХАЛИКУЛОВ КОМОЛИДДИН НОСИРОВИЧ**
Значение международных договоров в регулировании межгосударственных отношений по признанию и исполнению судебных решений иностранных государств

12.00.12 – ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

166 **ЮЛДАШЕВ МАКСУД МАМАСОЛИЕВИЧ**
Правовой анализ основ преобразования таможенных органов в сферу, свободную от коррупции

12.00.14 – ПРЕДУПРЕЖДЕНИЕ ПРЕСТУПНОСТИ. ОБЕСПЕЧЕНИЕ ОБЩЕСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ. ПРОБАЦИОННАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ

175 **ДЖУМАНИЯЗОВА ДИЛЬФУЗА КАМАЛОВНА, ШАЯКУБОВ ШОМАНСУР ШАКАБИЛОВИЧ**
Вопросы совершенствования системы работы с молодёжью, относящейся к группе социального риска: на примере города Ташкента и Ташкентской области

CONTENTS

12.00.02 – CONSTITUTIONAL LAW. ADMINISTRATIVE LAW. FINANCIAL AND CUSTOMS LAW

11 **RAKHIMOV DILMURODJON GULOMJON UGLI**
Classification of civil service and the role of state civil service in this system

12.00.03 – CIVIL LAW. BUSINESS LAW. FAMILY LAW. INTERNATIONAL PRIVATE LAW

23 **RUZINAZAROV SHUKHRAT NURALIYEVICH**
Scientific and methodological analysis of research in the field of private law: problems and solutions

36 **GAYBULLAYEV ALISHER ISMATOVICH**
Further improvement of civil-legal relations of storage in a warehouse

46 **KILICHOVA MUNIRA AZIMJON KIZI**
Issues of capital guarantee in mudarabah contract from the perspective of islamic finance norms

62 **GAFFOROV MEHRANGIZ SHAVKATOVICH**
Shareholders as a weakness of the contract of share construction

73 **SIDIKOV RUSTAM**
The legal nature of unmanned aerial vehicles in international law: classification approaches and issues of sovereignty

85 **SARABEKOV AZAMJON ABDUKODIROVICH**
The use of blockchain and smart contracts in civil law relations

92 **ZIYAMOV BOBURKHON**
Digital diplomacy and artificial intelligence: regulation aspects in international law

12.00.04 – CIVIL PROCEDURAL LAW. ECONOMIC PROCEDURAL LAW. ARBITRATION PROCESS AND MEDIATION

102 **KHABIBULLAYEV DAVLATJON YULCHIBOYEVICH**
The institute of representation in civil procedure: its significance and characteristics

111 **KHUDOYNAZAROV DADAHON AVAZ UGLI**
Mediation in family disputes

12.00.08 – CRIMINAL LAW. CRIMINAL-EXECUTIVE LAW

125 **NIGMATOV RUFTULLO OLIMDJONOVICH**
Advanced experience of Great Britain in combating crime and issues of implementing some of them in the national system

12.00.09 – CRIMINAL PROCEEDINGS. FORENSICS, INVESTIGATIVE LAW AND FORENSIC EXPERTISE

134 **KHUDAYBERGENOV BAKHRAM KUANI'SHBAEVICH, PARAKHATOVA SHAKHNOZA YERNAZAROVNA**
Obtaining samples for expert examination as an investigative action: theoretical and practical issues

146 **SADRIDDINOVA LATOFAT HUSNIDDIN KIZI**
Appeal and cassation: the role of these higher instances in the judicial system

12.00.10 – INTERNATIONAL LAW

155 **KHALIKULOV KOMOLIDDIN NOSIROVICH**
The importance of international treaties in the regulation of interstate relations on the recognition and execution of judicial rulings (decisions) of foreign states

12.00.12 – CORRUPTION PROBLEMS

166 **YULDASHEV MAQSUD MAMASOLIYEVICH**
Analysis of the legal basis for transforming customs authorities into a corruption-free sphere

12.00.14 – CRIME PREVENTION. ENSURING PUBLIC SAFETY. PROBATION ACTIVITY

175 **DJUMANIYAZOVA DILFUZA KAMALOVNA, SHAYAKUBOV SHOMANSUR SHAKABILOVICH**
Issues of improving the system of working with youth belonging to socially risk groups: on the example of Tashkent region and the city of Tashkent

Kelib tushgan / Получено / Received: 22.04.2025
Qabul qilingan / Принято / Accepted: 11.06.2025
Nashr etilgan / Опубликовано / Published: 27.06.2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.3./RWOS2313
UDC: 341.24(045)(575.1)

XORIJIY DAVLAT SUD HUKM (QAROR)LARINI TAN OLISH VA IJRO ETISH BOʻYICHA DAVLATLARARO MUNOSABATLARNI TARTIBGA SOLISHDA XALQARO SHARTNOMALARNING AHAMIYATI

Xaliqulov Komoliddin Nosirovich,
Toshkent davlat yuridik universiteti
Xalqaro huquq va inson huquqlari kafedrasi
oʻqituvchisi
ORCID: 0009-0009-1361-9906
e-mail: x.komoliddin@gmail.com

Annotatsiya. *Mazkur maqolada xorijiy davlat sud hukm(qaror)larini tan olish va ijro etishda davlatlararo munosabatlarni tartibga solishda xalqaro shartnomalarning ahamiyati tahlil qilingan. Muallif tomonidan universal, mintaqaviy va ikki tomonlama xalqaro shartnomalar orqali davlatlararo huquqiy munosabatlarni tartibga solish koʻrib chiqilgan. Xususan, universal, mintaqaviy va ikki tomonlama xalqaro shartnomalarga toʻxtalib, ularning har biri xorijiy davlat hukm(qaror)larini tan olish va ijro etish jarayonida oʻziga xos xususiyatlari yoritib berilgan. Jumladan, xorijiy davlat sud hukm(qaror)larini tan olish va ijro etishda davlat suvereniteti, milliy manfaatlar va jinoyatdan olingan daromadlarni musodara qilish kabi masalalar xalqaro hamkorlik doirasida yoritilgan. Maqolada Oʻzbekiston Respublikasining Qozogʻiston, Ozarbayjon va Chexiya kabi davlatlar bilan imzolagan ikki tomonlama shartnomalari, jumladan, ozodlikdan mahrum etilgan shaxslarning jazoni oʻtashni davom ettirishi hamda huquqiy yordam koʻrsatish boʻyicha bitimlari tahlil qilingan. Shuningdek, xorijiy davlatlar sud hukm (qaror)larini tan olish va ijro etish boʻyicha "Fuqarolik, oilaviy va jinoyat ishlari boʻyicha huquqiy yordam hamda huquqiy munosabatlar toʻgʻrisida"gi Minsk va Kishinev konvensiyalari hamda Oʻzbekiston Respublikasining ikki tomonlama shartnomalarida belgilangan talablariga eʼtibor qaratilgan. Shu bilan birga, universal konvensiyalarning umumiy yondashuvi va mintaqaviy, ikki tomonlama bitimlardagi protsessual tartiblar oʻrtasidagi farqlarga eʼtibor qaratilgan.*

Kalit soʻzlar: *xorijiy davlat sud hukm (qaror)larini tan olish va ijro etish, xalqaro shartnomalar, universal va mintaqaviy konvensiyalar, ikki tomonlama shartnomalar, jinoyat ishlari boʻyicha huquqiy yordam, Minsk konvensiyasi, Kishinev konvensiyasi, davlat suvereniteti, davlatlararo hamkorlik*

ЗНАЧЕНИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ДОГОВОРОВ В РЕГУЛИРОВАНИИ МЕЖГОСУДАРСТВЕННЫХ ОТНОШЕНИЙ ПО ПРИЗНАНИЮ И ИСПОЛНЕНИЮ СУДЕБНЫХ РЕШЕНИЙ ИНОСТРАННЫХ ГОСУДАРСТВ

Халикулов Комолиддин Носирович,
преподаватель кафедры
«Международное право и права человека»
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. *В настоящей статье рассматривается значение международных договоров в регулировании межгосударственных отношений, связанных с признанием и исполнением судебных решений иностранных государств. Автор анализирует правовое регулирование данных вопросов посредством универсальных, региональных и двусторонних международных соглашений. Особое внимание уделено специфике каждого из этих видов соглашений в контексте признания и исполнения судебных решений. В частности, рассматриваются вопросы государственного суверенитета, национальных интересов и конфискации доходов, полученных преступным путём, в рамках международного сотрудничества. В статье приведён анализ двусторонних договоров, заключённых Республикой Узбекистан с такими государствами, как Казахстан, Азербайджан и Чехия, включая соглашения о продолжении исполнения наказания лицами, лишёнными свободы, и оказании правовой помощи. Кроме того, освещены положения Минской и Кишинёвской конвенций о правовой помощи и правовых отношениях по гражданским, семейным и уголовным делам, а также требования, содержащиеся в двусторонних соглашениях Республики Узбекистан. Отдельное внимание уделено отличиям между общим подходом универсальных конвенций и процессуальными процедурами, закреплёнными в региональных и двусторонних договорах.*

Ключевые слова: *признание и исполнение судебных решений иностранных государств, международные договоры, универсальные и региональные конвенции, двусторонние соглашения, правовая помощь по уголовным делам, Минская конвенция, Кишинёвская конвенция, государственный суверенитет, межгосударственное сотрудничество*

THE IMPORTANCE OF INTERNATIONAL TREATIES IN THE REGULATION OF INTERSTATE RELATIONS ON THE RECOGNITION AND EXECUTION OF JUDICIAL RULINGS (DECISIONS) OF FOREIGN STATES

Khalikulov Komoliddin Nosirovich,
Lecturer of the Department of International Law
and Human Rights,
Tashkent State University of Law

Abstract. *In this article, the significance of international treaties in the regulation of interstate relations in the recognition and enforcement of court decisions (decisions) of foreign states is analyzed. The author examines the regulation of interstate legal relations through universal, regional, and bilateral international treaties. In particular, universal, regional, and bilateral international treaties are considered, and the specific features of each of them in the process of recognition and enforcement of judgments (decisions) of foreign states are highlighted. In particular, issues such as state sovereignty, national interests, and confiscation of proceeds from crime in the recognition and enforcement of court decisions (decisions) of foreign states are covered within the framework of international cooperation. The article analyzes bilateral agreements signed by the Republic of Uzbekistan with such countries as Kazakhstan, Azerbaijan, and the Czech Republic, including agreements on the continuation of serving sentences and the provision of legal assistance to persons sentenced to imprisonment. Also, attention is paid to the requirements of the Minsk and Chisinau Conventions "On Legal Assistance and Legal Relations in Civil, Family and Criminal Matters," as well as bilateral agreements of the Republic of Uzbekistan on the recognition and enforcement of court decisions (decisions) of foreign states. At the same time, attention was drawn to the differences between the general approach of universal conventions and the procedural procedures in regional, bilateral agreements.*

Keywords: *recognition and enforcement of judicial decisions of a foreign state, international treaties, universal and regional conventions, bilateral treaties, legal assistance in criminal cases, Minsk Convention, Chisinau Convention, state sovereignty, interstate cooperation*

Kirish

Bugungi kunda suveren davlatlar oʻrtasida bir davlat sudlari tomonidan chiqarilgan qarorlarning boshqa davlat hududida huquqiy kuchga ega boʻlishi va ijro etilishi masalasida vujudga keladigan munosabatlarni huquqiy tartibga solishda xalqaro shartnomalar asosiy vosita hisoblanadi.

XIX asrning oʻrtalari va XX asr boshlarida hukm (qaror)larni tan olish va ijro etish boʻyicha davlatlar oʻrtasidagi munosabatlar ikki tomonlama xalqaro shartnomalar tuzish orqali shakllanib borgan. Bu jarayon, oʻz navbatida, davlatlarning odil sudlovni amalga oshirishda bir-birlarining sud tizimlariga boʻlgan ishonchini ifodalagan. Biroq soʻnggi yillarda xalqaro hamjamiyatda qonun ustuvorligining izdan chiqishi va pasayishi kuzatilmoqda. Jumladan, World Justice Project (WJP) maʼlumotlariga koʻra, 2023-yilda dunyoning 70 foizdan ortiq mamlakatlarida sud-huquq tizimlari zaiflashgan. Natijada taxminan 5,1 milliard kishi uchun oʻz huquqiy muammolarini hal qilishda odil sudlov va adolatli huquqiy himoyaga erishish imkoniyatidan mahrum boʻlgan [1]. Council of Europe Annual Penal Statistics (2023-yil) maʼlumotlariga koʻra, Yevropa qamoqxonalaridagi mahbuslarning oʻrtacha 27 %ini xorijiy fuqarolar tashkil qiladi [2]. Ushbu koʻrsatkich xorijiy davlat sudlari tomonidan chet ellik shaxslarga nisbatan chiqarilgan hukm va qarorlarning tan olinishi hamda ijro etilishi bilan bogʻliq muammolar mavjudligini koʻrsatadi.

Material va metodlar

Ushbu ilmiy maqolada xorijiy davlat sudlarining hukm (qaror)larini tan olish va ijro etish jarayoni xalqaro huquqiy jihatdan tahlil qilingan boʻlib, bu borada universal, mintaqaviy va ikki tomonlama xalqaro shartnomalar asosiy huquqiy manbalar sifatida oʻrganilgan. Tadqiqot davomida quyidagi asosiy ilmiy usullardan foydalanilgan:

– *Tizimli tahlil usuli.* Xorijiy davlat sudlarining hukm (qaror)larini tan olish va ijro etish masalalari universal, mintaqaviy (xususan, Minsk va Kishinyov konvensiyalari) hamda ikki tomonlama shartnomalar doirasida belgilangan normalar asosida oʻrganildi. Har bir turdagi xalqaro shartnomaning huquqiy mohiyati, qoʻllanish tartibi va protsessual jihatlari alohida tahlil qilindi.

– *Qiyosiy-huquqiy tahlil usuli.* Xorijiy sud hujjatlarini tan olish va ijro etish sohasida davlatlararo munosabatlarni tartibga soluvchi xalqaro hujjatlar – Birlashgan Millatlar Tashkilotining 1988-, 2000- va 2003-yillardagi universal konvensiyalari, mintaqaviy konvensiyalar (Minsk va Kishinyov) hamda Oʻzbekiston Respublikasining ayrim davlatlar bilan imzolagan ikki tomonlama shartnomalaridagi normalar oʻzaro solishtirildi. Ushbu normalar oʻrtasidagi oʻxshashlik va tafovutlar aniqlanib, ularning amaliy qoʻllanishdagi oʻrni tahlil qilindi.

– *Mantiqiy tahlil.* Xorijiy sud hukmlarini tan olish va ijro etish jarayonida xalqaro shartnomalar orqali davlatlararo munosabatlarni huquqiy tartibga solishning dolzarb jihatlari umumlashtirildi hamda asosli xulosalar chiqarildi.

Tadqiqot natijalari

Uilyam H. Neukomning taʼkidlashicha, “xalqaro hamjamiyat barcha sohalarda qonun ustuvorligi yutuqlarini kengaytirish boʻyicha saʼy-harakatlarni ikki barobar kuchaytirishi lozim” [3]. M. Volfning soʻzlariga koʻra, “xalqaro munosabatlarda yuzaga keladigan barcha muammolar ichida xorijiy davlat sud qarorlarini tan olish va ularni majburiy ijro etish muammosi, ehtimol, eng muhimidir” [4, 45-b.].

T. Xabriyevaning fikriga koʻra, xorijiy davlat sud qarorlarini tan olish va ijro etish boʻyicha xalqaro hamkorlik davlatlar oʻrtasida oʻz fuqarolari va yuridik shaxslarining manfaatlarini samarali himoya qilish uchun ishonchli huquqiy asos yaratadi [5].

X. Tursunovning taʼkidlashicha, “Oʻzbekiston Respublikasida xalqaro shartnomalarning milliy qonunchilikka taʼsirini sudlar tomonidan xalqaro shartnomalar, bitim yoki

konvensiyalarda belgilangan normalarning qoʻllanishida koʻrish mumkin" [6].

N. Marysheva va A. Shukinlarning fikricha, sud qarorlarini oʻzaro tan olish va ijro etish boʻyicha xalqaro hamkorlikni rivojlantirish orqali boshqa davlatlarning adliya organlariga boʻlgan ishonchini ifodalaydi va transchegaraviy huquqlarni samarali himoya qilish hamda xalqaro huquqiy tartibni mustahkamlashning kafolati hisoblanadi [4, 46-b.].

Xorijiy davlatlarning sud hukm (qaror)larini tan olish va ijro etish boʻyicha davlatlararo huquqiy hamkorlik xalqaro shartnomalar yoki oʻzarolik prinsipi orqali amalga oshirilmoqda. Ushbu munosabatlarni tartibga solishning asosiy vositasi sifatida xalqaro shartnomalarni taʼkidlashimiz oʻrinlidir. U. Nizamedinxoʻjayev oʻz tadqiqot ishida taʼkidlaganidek, jinoyatchilikka qarshi kurashish boʻyicha xalqaro hamkorlik uch darajada amalga oshiriladi: davlatlar oʻrtasidagi koʻp tomonlama bitimlar doirasida, ikki tomonlama hamkorlik shaklida hamda mintaqaviy darajada [7, 19-b.]. Xususan, xalqaro shartnomalarni ishtirokchilarining qamroviga qarab universal, mintaqaviy va ikki tomonlama shartnomalarga tasniflash mumkin. Xalqaro huquq subyektlari oʻz milliy manfaatlaridan kelib chiqqan holda, xalqaro huquq manbasi boʻlgan xalqaro shartnomaga ixtiyoriy ravishda qoʻshiladi va undan kelib chiqadigan majburiyatlarni bajarishni oʻz zimmasiga oladi [8, 48-b.]. Transmilliy jinoyatchilikka qarshi bir qator xalqaro shartnomalarning normalarida xorijiy davlat sudlari tomonidan chiqarilgan qarorlarni tan olish va ijro etish masalalariga oid imperativ normalar mavjud. Chunki bir davlat sudlari tomonidan chiqarilgan qarorlarning boshqa davlatlar hududida huquqiy taʼsirini tan olish va ijro etish jarayonlari davlatlararo xalqaro hamkorlik yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi.

1980-yillarda davlatlararo narkotik moddalar savdosidan olingan daromadlar va boshqa jinoyatlardan tushgan mablagʻlarni musodara qilish hamda ular bilan bogʻliq masalalarga oid qoidalar milliy qonunchilik doirasida ishlab chiqila boshladi. Keyingi oʻn yillikning ikkinchi yarmida esa qonun ijrosini taʼminlash boʻyicha xalqaro hamkorlikka alohida eʼtibor qaratildi [10, 108-b.]. 1986-yilning iyun oyida konvensiyaning dastlabki loyihasi eʼlon qilindi. Unda ishtirokchi davlatlar milliy qonunchiligining tafsilotlari, sudlari tomonidan chiqarilishi lozim boʻlgan qarorlarning turlari, ushbu qarorlarning huquqiy oqibatlari va amal qilish muddati kabi jihatlar yoritilgan edi [9, 108-b.].

1988-yil 20-dekabrda "Giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalarni gʻayriqonuniy ravishda muomalaga kiritishga qarshi kurashish toʻgʻrisida"gi BMT konvensiyasi qabul qilindi. Mazkur konvensiya narkotik moddalarni sotishdan olingan daromadlarni musodara qilish boʻyicha umumiy qoidalarni belgilaydi. Konvensiyada har bir ishtirokchi davlat tomonidan huquqbuzarlik natijasida olingan daromadlar, mol-mulklar hamda jinoyat sodir etishda foydalanilgan yoki foydalanish uchun moʻljallangan giyohvandlik vositalari, psixotrop moddalar, materiallar va jihozlarni musodara qilish choralari koʻrilishi lozimligi nazarda tutilgan. Ushbu konvensiyaning 5-moddasi 4-bandi "a" kichik bandida qayd etilishicha, ishtirokchi davlatlarning vakolatli organi tomonidan musodara qilish boʻyicha soʻrov yuborilgan taqdirda, agar bunday qaror chiqarilgan boʻlsa, uning ijrosi amalga oshirilishi shart.

Konvensiyada belgilangan qoidalardan kelib chiqib, xorijiy davlat hukm (qaror)larini tan olish va ijro etish masalasiga toʻxtaladigan boʻlsak, jinoyat sodir etishda foydalanilgan yoki foydalanish uchun moʻljallangan giyohvandlik vositalari, psixotrop moddalar, materiallar va jihozlar hamda jinoyat yoʻli bilan orttirilgan daromad va mol-mulkni musodara qilish boʻyicha ishtirokchi davlatlar oʻrtasida hamkorlik amalga oshiriladi. Jumladan, vakolatli davlat organlari oʻz sudlari tomonidan chiqarilgan qarorga asosan, mol-mulkni musodara qilish boʻyicha qarorning

ijrosini ta’minlash choralarini ko‘radi. Xorijiy davlat hukm (qaror)larini tan olish va ijro etish bo‘yicha vakolatli davlat organlari mol-mulk joylashgan davlat sudidan protsessual qonunchilikka muvofiq, hukm (qaror)ni tan olish va tasdiqlashni talab qilishi mumkin [9, 114-115-b].

BMTning 2000-yil 15-noyabrda qabul qilingan “Transmilliy uyushgan jinoyatchilikka qarshi” konvensiyasining 2-moddasi “g” bandida “musodara qilish” deganda, sud yoki boshqa vakolatli organning qarori bilan mol-mulkdan uzil-kesil mahrum qilish tushunilishi to‘g‘risidagi qoidalar belgilangan [10]. Xususan, ishtirokchi davlatlar jinoiy yo‘l bilan olingan daromad, mol-mulk va boshqa vositalarni musodara qilish bo‘yicha sud yoki vakolatli organ tomonidan chiqarilgan qarorlarni ijro etish bo‘yicha o‘z majburiyatlarini davlatlararo hamkorlik asosida amalga oshiradi (13-modda) [10]. Konvensiyaning 14-moddasida esa ishtirokchi davlatlar tomonidan yuborilgan so‘rov ijro etilayotganda, ijro etuvchi davlat o‘z milliy qonunchiligida belgilangan darajada harakat qilishi belgilangan [10].

S. Rouzning ta’kidlashicha, ushbu konvensiya xalqaro prokurorlar va sudyalardan farqli o‘laroq, ichki qonunchilikni amalga oshirish va ularni ijro etish bo‘yicha davlatlararo hamkorlikka asoslanadi [11].

2003-yil 31-oktabrda qabul qilingan BMTning “Korrupsiyaga qarshi kurash to‘g‘risida”gi konvensiyasining 54-moddasi 1-bandi “a” kichik bandida ishtirokchi davlatlar o‘z vakolatli organlariga boshqa ishtirokchi davlat sudlari tomonidan chiqarilgan musodara qilish to‘g‘risidagi qarorlarni ijro etish uchun zarur choralar ko‘rish vakolatini beradi [12]. Frensis Desterbek va Delfin Shantslar mol-mulkni musodara qilish bo‘yicha davlatlar o‘rtasida xalqaro hamkorlikni amalga oshirishdan oldin konvensiya doirasida muzlatish va olib qo‘yish kabi tizimlarni yaratish zarurligini ta’kidlaganlar [13]. A. Volevodzning fikriga ko‘ra, “huquqiy yordam ko‘rsatish to‘g‘risidagi qonun xorijiy davlat sudlarining mulkni musodara qilish to‘g‘risidagi hukm (qaror)larini ijro etish imkoniyatini nazarda tutadi” [14]. A. Urusov esa “musodara qilish uchun yangi ish qo‘zg‘atishdan ko‘ra, odatda, xorijiy davlat sud qarorlarini ijro etish afzalroqdir”, deb ta’kidlagan [15].

Mazkur sohada davlatlararo xalqaro hamkorlik ularning sudlari tomonidan musodara qilish to‘g‘risida chiqarilgan qarorlarni tan olish va ijro etish imkonini beradi. Shu bilan birga, hukm (qaror) aniq va yakuniy (res judicata), ya’ni qonuniy kuchga kirgan bo‘lishi lozim. Jinoiy yo‘l bilan olingan daromad, mol-mulk yoki boshqa vositalarni musodara qilish tartibiga oid qoidalar Albaniya jinoyat kodeksining 36-moddasi [16], Germaniya jinoyat kodeksining 73-moddasi [17] va Polsha jinoyat kodeksining 44-moddasida [18] keltirilgan.

Xorijiy davlat sud hukm (qaror)larini tan olish va ijro etish sohasida davlatlararo hamkorlikni amalga oshirishning asosiy sabablaridan biri sifatida davlatlarning milliy manfaatlarini himoya qilishga intilishi, jumladan, shaxslarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini o‘z hududidan tashqarida ham himoya qilish istagini ko‘rsatish mumkin. Har bir suveren davlat o‘z hududidagi nizolar bo‘yicha xorijiy hukm (qaror)larni tan olish va ijro etish imkoniyati, mezonlari, chegaralari hamda tartibini mustaqil ravishda belgilash huquqiga ega. XX asr oxirlariga kelib, mazkur sohani tartibga soluvchi mintaqaviy shartnomalarning roli ortib borayotganligi qayd etilishi lozim. Xususan, Mustaqil Davlatlar Hamdo‘stligi (keyingi o‘rinlarda – MDH) doirasida 1993-yil 22-yanvarda “Fuqarolik, oilaviy va jinoyat ishlari bo‘yicha huquqiy yordam hamda huquqiy munosabatlar to‘g‘risida”gi konvensiya (keyingi o‘rinlarda – Minsk konvensiyasi) qabul qilingan [19].

B. Voljenkinaning ta’kidlashicha, xalqaro shartnomalarni tuzishda davlatlar huquqiy yordam turlari va ularni amalga oshirish tartibini mustaqil ravishda belgilaydi [20].

M.Davidova esa "bir davlat sudlari tomonidan boshqa davlat sudlari yoki vakolatli organlarining muayyan bir protsessual harakatlar yuzasidan soʻrovlarini amalga oshirishi keng maʼnoda huquqiy yordam koʻrsatish", deya oʻz fikrlarini bildirib oʻtgan [21, 18-b.]. F. Fayziyevning fikricha, jinoyat ishlari boʻyicha sud hukmlarini ijro etish huquqiy yordam koʻrsatish toʻgʻrisidagi shartnomalarda belgilab qoʻyilgan [22, 23-b.].

Mazkur konvensiyaning 6-moddasida "... hukmni ijro etish uchun topshirish" [19] va "...hukmlarning fuqaroviy daʼvoga oid qismi" [19] hamda 51-moddasi 1-qismi "b" bandida "jinoyat ishlari boʻyicha sudlarning zararni qoplash toʻgʻrisidagi qarorlari"ni [19] tan olish va ijroga qaratish boʻyicha ishtirokchi davlatlar oʻzaro hamkorlikni amalga oshirishi belgilangan.

Minsk konvensiyasi MDHga aʼzo davlatlarning sudlari tomonidan chiqarilgan qarorlarni tan olish va ijro etishni taʼminlash uchun huquqiy asos yaratdi, deyish mumkin. O.V. Panyushkinaning taʼkidlashicha, Minsk konvensiyasining asosiy kamchiliklaridan biri unga aʼzo davlatlarning jinoyat sudlari tomonidan chiqarilgan hukm (qaror)larni tan olishdagi muammolar edi [23].

MDH doirasida 2002-yil 7-oktabrda "Fuqarolik, oilaviy va jinoiy ishlar boʻyicha huquqiy yordam va huquqiy munosabatlar toʻgʻrisida"gi konvensiya (keyingi oʻrinlarda – Kishinev konvensiyasi) qabul qilindi [24]. Minsk konvensiyasida yuzaga kelgan kamchiliklar hisobga olinib, Kishinev konvensiyasining 6-moddasiga "...hukmlarni tan olish va ijro etish yoʻli bilan oʻzaro huquqiy yordam koʻrsatadilar", degan aniq normalar kiritildi [24].

Shuningdek, Minsk konvensiyasidan farqli oʻlaroq, Kishinev konvensiyasida ishtirokchi davlatlarning jinoyat sudlari tomonidan chiqarilgan hukmlarni tan olish va ijro etish boʻyicha yangi normalar belgilandi. Xususan, mazkur konvensiyada zararni qoplash, jarimalarni undirish hamda musodara qilish masalalari (54-modda, "b" bandi) alohida koʻrsatildi [24]. Ushbu qoidalarning kiritilishi sudlanuvchilarga jabrlanuvchilarga jinoyat oqibatida yetkazilgan zararni qoplash hamda soʻragan davlat sudining qonuniy kuchga kirgan hukmi asosida musodara qilish jarayonini amalga oshirish imkonini beradi.

Kishinev konvensiyasining qabul qilinishidan asosiy maqsad jinoyat ishlari boʻyicha huquqiy yordam koʻrsatishni tartibga solishda davlatlararo xalqaro hamkorlikni amalga oshirish edi. Xususan, ishtirokchi davlatlarning jinoyat ishlari boʻyicha sudlari tomonidan chiqarilgan hukmlarni tan olish va ijro etishga oid qoidalarni belgilab berdi. Konvensiyaning 110- va 111-moddalariga koʻra, hukmlarni tan olish va ijro etish quyidagi asoslar va tartibda amalga oshirilishi belgilangan [24].

Kishinev konvensiyasi hukmlarni tan olish va ijro etishni rad etish boʻyicha qoidalarni ham oʻz ichiga oladi. Jumladan, sud qarorining davlat suvereniteti yoki xavfsizligiga zarar yetkazishi, shuningdek, qonunchilikka zid boʻlishi (21-modda) [24] holatlarida rad etish mumkin. Shuningdek, hukm sirtdan chiqarilgan boʻlsa; shaxs sodir etgan qilmishi uchun jazolangan, oqlangan yoki jinoyat ishi qonunda belgilangan tartibda tugatilgan boʻlsa; sodir etilgan jinoyat boshqa davlat qonunchiligida jinoyat sifatida tan olinmasa; yoki shaxsni irqi, jinsi, diniy eʼtiqodi, etnik mansubligi yoki siyosiy qarashlari sababli taʼqib qilish holatlarida ham hukmni tan olish rad etilishi mumkin (112-modda) [24].

Yuqoridagi qoidalar xorijiy davlat sud hukmlarini tan olish va ijro etishda xalqaro hamkorlikni amalga oshirishda har bir davlat hududida hukm (qaror)larning adolatsiz qoʻllanishining oldini olish, inson huquqlarini himoya qilish hamda davlat suverenitetini hurmat qilish zarurligini taʼkidlaydi.

Shuningdek, davlatlar oʻrtasidagi ikki tomonlama huquqiy yordam koʻrsatish toʻgʻrisidagi shartnomalarga nazar soladigan boʻlsak, xorijiy davlat sud hukmlarini tan olish

va ijro etish boʻyicha qoidalarni koʻrishimiz mumkin. Bugungi kunda Oʻzbekiston Respublikasi jinoiy ishlar boʻyicha xorijiy davlat sudlari hukm (qaror)larini tan olish va ijro etish boʻyicha imzolagan shartnomalarini quyidagi turlarga ajratish mumkin: 1) ozodlikdan mahrum etilgan shaxslarni jazoni oʻtashni davom ettirishni tartibga soluvchi shartnomalar va 2) huquqiy yordam hamda huquqiy munosabatlar boʻyicha shartnomalar.

Ozodlikdan mahrum etilgan shaxslarni jazoni oʻtashni davom ettirishni tartibga soluvchi shartnomalarga e'tibor qaratadigan boʻlsak, masalan, Oʻzbekiston Respublikasi va Ozarbayjon Respublikasi oʻrtasida 1997-yil 18-iyundagi [25], shuningdek, Qozogʻiston Respublikasi bilan 2021-yil 6-dekabrdagi [26] shartnomalarda belgilangan qoidalarga koʻra, ushbu shartnomalar doirasida xorijiy davlat sudi tomonidan chiqarilgan hukmlarni tan olish va ijro etish davlatlararo oʻzaro rozilik asosida quyidagi shartlarga muvofiq amalga oshiriladi:

– shaxs fuqarosi boʻlsa yoki oʻsha davlatda doimiy yashash joyiga ega boʻlsa;

– mahkum yoki uning qonuniy vakili ariza bergan boʻlsa;

– hukm qonuniy kuchga kirgan boʻlsa;

– qilmish tan oluvchi davlat qonunchiligiga muvofiq jinoyat deb topilgan boʻlsa;

– jinoyat natijasida yetkazilgan zarar undirilgan boʻlishi yoki jazoga kamida Ozarbayjon Respublikasi bilan olti oy, Qozogʻiston Respublikasi bilan esa kamida bir yil muddat tayinlangan boʻlsa.

Jinoyat ishlari boʻyicha xorijiy davlat sudlari tomonidan jinoyat sodir etish natijasida yetkazilgan zararlarni qoplashga oid hukmlarni tan olish va ijro etish tartiblari Oʻzbekiston Respublikasining huquqiy yordam va huquqiy munosabatlarni tartibga soluvchi xalqaro shartnomalarida belgilangan. Xususan, “Fuqarolik, oilaviy va jinoiy ishlar boʻyicha huquqiy yordam hamda huquqiy munosabatlar toʻgʻrisida”gi, 1997-yil 2-iyunda Oʻzbekiston Respublikasi va Qozogʻiston Respublikasi oʻrtasida imzolangan shartnomaning 52-moddasi 1-qismi “b” bandida [27] hamda Chexiya Respublikasi bilan 2002-yil 18-yanvarda tuzilgan shartnomaning 50-moddasi 1-qismi 2-bandida [28] ushbu tartibga oid qoidalar koʻrsatilgan.

Rossiyalik olim I. Lukashukning fikriga koʻra, xalqaro majburiyatlarni vijdonan bajarish prinsipiga muvofiq, davlatlar qonunlar va boshqa qoidalarni qabul qilish kabi suveren huquqlarini amalga oshirayotganda, oʻz xalqaro huquqiy majburiyatlarini hisobga olishi shart [29]. Nemis olimlari Karolina fon Gall va Liza Kuyuslat ta'kidlaganidek, xalqaro shartnoma normalari tegishli qonunlar orqali implementatsiya qilinib, oddiy qonun maqomini oladi. Shundan keyin ular Germaniya sudlari tomonidan ichki huquqning tarkibiy qismi sifatida talqin qilinadi va qoʻllanadi [30]. Oʻzbekistonlik olim G. Yuldashevaning qayd etishicha, “Oʻzbekistonning xalqaro huquqiy majburiyatlariga soʻzsiz rioya qilish mamlakatimiz sudlarining eng muhim vazifalaridan biridir” [31, 41-b.].

Bugungi kunda Oʻzbekiston Respublikasi ham xalqaro shartnomalarning ishtirokchisi sifatida ushbu jarayonlardan chetda qolmay, xalqaro shartnomalar doirasida olgan majburiyatlarini bajarishda xalqaro shartnomalarga belgilangan qoidalarni oʻz milliy qonunchiligida aks ettirib kelmoqda. Xususan, Oʻzbekiston Respublikasining Jinoyat-protsessual kodeksi 66-bobida xorijiy davlat sudining hukmi (qarori)ni tan olish va ijroga qaratish boʻyicha normalar belgilangan. Jumladan, mazkur kodeksning 610-moddasiga koʻra, faqatgina xorijiy davlat jinoyat ishlari boʻyicha sudi tomonidan ozodlikdan mahrum qilish jazosi tayinlangan yoki ruhiy holatining buzilishi natijasida xorijiy davlat sudi tomonidan tibbiy majburlov chorasi qoʻllashga oid qarorini tan olish va ijro etish boʻyicha xalqaro hamkorlik amalga oshirilishi belgilangan. Ushbu qoidalar faqat xorijiy davlat jinoyat sudining ozodlikdan mahrum qilish jazosi tayinlangan hukmlarini tan olish

va ijroga qaratish bilan bog'liq masalalarni o'z ichiga oladi.

Tadqiqot natijalari tahlili

Yuqorida tahlil qilingan universal xalqaro shartnomalarga muvofiq, xorijiy davlat sudlarining hukm (qaror)larini tan olish va ijro etish bo'yicha belgilangan normalardan kelib chiqib, jinoiy yo'l bilan olingan daromad, mol-mulk va boshqa materiallarni (giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalarni) musodara qilishning ikkita usulini ajratish mumkin.

Birinchi usul – ishtirokchi davlat sudidan qaror olish: so'ragan tomon (yordam so'ragan davlat) so'ralayotgan tomon (yordam ko'rsatuvchi davlat) sudiga ushbu davlat qonunchiligida talab etilgan barcha zarur hujjatlar va dalillarni taqdim etgan holda, musodara qilish bo'yicha hukm (qaror) olish uchun murojaat qiladi. Qaror chiqarilgach, uning ijrosini ta'minlash maqsadida so'ralayotgan davlatning vakolatli organlariga murojaat qilinadi.

Ikkinchi usul – ishtirokchi davlat sudining qarorini ijroga qaratish: so'ragan tomon sudlari muayyan jinoyat ishi bo'yicha jinoiy yo'l bilan olingan daromad, mol-mulk hamda boshqa materiallarni (masalan, giyohvandlik vositalari va psixotrop moddalarni) musodara qilish to'g'risida qaror chiqaradi. Agar mazkur qarorda ko'rsatilgan aktivlar so'ralayotgan davlat hududida joylashgan bo'lsa, so'ragan tomon so'ralayotgan davlatning vakolatli organlariga ushbu qarorni ijro etish uchun so'rov yuboradi. Ba'zi hollarda so'ralayotgan davlat sudlari mazkur qarorni tan olish masalasini milliy qonunchiligida belgilangan qoidalarga muvofiq tekshirish huquqiga ega bo'lishi mumkin.

Ikkala usulda ham so'ragan va so'ralayotgan tomonlarning milliy qonunlariga rioya qilish talab qilinadi. Xorijiy davlat hukm (qaror)larini tan olish va ijro qilish bo'yicha davlatlararo so'rovlarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishida davlatlar o'rtasidagi o'rnatilgan xalqaro hamkorlik asosiy rol o'ynaydi.

Shuningdek, xorijiy davlat sudlarining hukm (qaror)larini tan olish va ijro etish bo'yicha mintaqaviy va ikki tomonlama xalqaro shartnomalarda protsessual qoidalar belgilanganligini ko'rishimiz mumkin. Jumladan:

Birinchidan, hukmni tan olish va ijro etish bo'yicha iltimosnoma taqdim etiladi. Mazkur iltimosnoma vakolatli sudlar tomonidan milliy qonunchilik normalariga muvofiq ko'rib chiqiladi.

Ikkinchidan, hukmning qonuniy kuchga kirganligini tasdiqlovchi hujjat. Sudlanuvchi yoki mahkum haqida ma'lumot hamda hukmda belgilangan qilmishning jinoyat ekanligini tasdiqlovchi qonun moddalari matni.

Uchinchidan, bir jinoyat uchun ikki marta jazo tayinlanishiga (ne bis in idem) yo'l qo'ymaslik va adolatni ta'minlash maqsadida mahkumning avval o'tagan jazo muddati inobatga olinadi. Shuningdek, ishtirokchi davlat sudi tomonidan xorijiy davlat sudi hukmini tan olish va ijro etish to'g'risida qaror qabul qilishda o'z milliy qonunchiligida belgilangan qoidalarni inobatga olgan holda, bunday qilmish uchun tayinlanadigan jazoni belgilaydi.

To'rtinchidan, agar ishtirokchi davlat qonunchiligida ushbu qilmish uchun belgilangan eng yuqori jazo hukmda ko'rsatilganidan kam bo'lsa, sud qonunchilikda nazarda tutilgan maksimal jazoni belgilaydi.

Xulosalar

Xorijiy davlat sud hukm (qaror)larini tan olish va ijro etish masalasi bugungi globallashuv sharoitida xalqaro huquqiy hamkorlikning ustuvor yo'nalishlaridan biriga aylanishi kuzatilmoqda. Yuqoridagilardan kelib chiqib xulosa qiladigan bo'lsak, jinoiy ishlar bo'yicha xorijiy davlat sud hukm (qaror)larini tan olish va ijro etishga doir davlatlararo munosabatlarni tartibga solishda universal xalqaro shartnomalar daromad, mol-mulk va boshqa materiallarni musodara qilish bo'yicha umumiy majburiyatlarni belgilovchi normalarni o'zida aks ettirgan. Biroq ushbu shartnomalar aniq protsessual qoidalarni nazarda tutmagani sababli ularni qo'llashda, asosan, ish-

tirokchi davlatlarning milliy qonunchiligiga tayaniladi.

Mintaqaviy shartnomalar, xususan, Minsk va Kishinev konvensiyalarida jinoyat sudlari tomonidan chiqarilgan hukm (qaror)larni tan olish va ijro etish to'g'risidagi qoidalar hamda ularga qo'yiladigan talablar belgilangan. Kishinev konvensiyasi avvalgi hujjatlardagi kamchiliklarni bartaraf etgan holda, jarima, zararlarni qoplash va musodara bo'yicha davlatlar o'rtasida yuzaga keladigan munosabatlarni tartibga soluvchi qoidalarni o'zida aks ettirgan.

Ikki tomonlama xalqaro shartnomalar, odatda, ma'lum bir sohaga yo'naltirilganligi va hududiy ta'sir doirasining chegaralanganligi bilan ajralib turadi. Xorijiy davlat sud hukm (qaror)larini tan olish va ijro etish bo'yicha mintaqaviy hamda ikki tomonlama shartnomalarning universal xalqaro shartnomalardan o'ziga xos jihati shundaki, ular mazkur jarayonni tartibga soluvchi protsessual qoidalarni o'z ichiga oladi. Shu bilan birga, ta'kidlash lozimki, bugungi kunda O'zbekiston Respublikasi yuqorida sanab o'tilgan bir qator xalqaro shartnomalarning ishtirokchisi ekanligini hisobga olgan holda, xorijiy davlat sudi tomonidan ozodlikdan mahrum qilish yoki tibbiy yo'sindagi majburlov chorasi qo'llash bo'yicha chiqarilgan qarorlardan tashqari, jinoiy yo'l bilan olingan daromadlar yoki boshqa turdagi jazo choralarini qo'llash bo'yicha xorijiy davlat jinoyat sudlari tomonidan chiqarilgan hukm (qaror)larni tan olish va ijro etishga doir xalqaro huquq normalarini O'zbekiston Respublikasi milliy qonunchiligida aks ettirish zarur.

Xulosa qilib aytganda, universal, mintaqaviy hamda ikki tomonlama shartnomalar xorijiy davlat sudlari hukm (qaror)larini tan olish va ijro etish bo'yicha davlatlararo munosabatlarni tartibga solish uchun mustahkam huquqiy asos yaratdi. Bunday huquqiy asoslar nafaqat davlatlar o'rtasidagi ishonchni mustahkamlash, balki inson huquqlari va odil sudlovni xalqaro miqyosda ta'minlashga xizmat qiladi.

REFERENCES

1. World Justice Challenge 2024: The Rule of Law: Foundation of Democracy. Available at: https://worldjusticeproject.org/world-justice-challenge/world-justice-challenge-2024-rule-law-foundation-democracy
2. Aebi M.F., Cocco E., Molnar L. Prisons and Prisoners in Europe 2023: Key Findings of the SPACE I survey. Available at: https://wp.unil.ch/space/files/2024/12/SPACE_I_2023_Key_Findings.pdf
3. WJP Rule of Law Index 2024 Global Press Release, 2024. Available at: https://worldjusticeproject.org/news/wjp-rule-law-index-2024-global-press-release?utm_source=chatgpt.com
4. Marysheva N.I., Shchukin A.I. Inostrannoye sudebnoye resheniye kak ob"yekt priznaniya i privedeniya v ispolneniye v Rossii [Foreign Court Decision as an Object of Recognition and Enforcement in Russia]. *Law. Journal of the Higher School of Economics*, 2020, vol. 2, pp. 45–83.
5. Khabriyeva T.YA. Mezhdunarodnoye sotrudnichestvo v oblasti priznaniya i ispolneniya inostrannykh sudebnykh resheniy [International cooperation in the field of recognition and enforcement of foreign judgments]. *Journal of Russian Law*, 2006, vol. 8(116), pp. 4–6.
6. Tursunov X.M. Xalqaro huquq normalarini sudlarda qo'llash muammolari [Problems of applying international law in courts]. Tashkent, 2011, p. 72.
7. Nizamedinxodjayev U.R. Jinoyatchilikka qarshi kurashishda xalqaro hamkorlik [International cooperation in combating crime]. Tashkent, 2020, p. 19.

8. Mirhamidova M.N., Kadirova N.R., Xamdamova Sh.M. Oʻzbekiston Respublikasining xalqaro shartnomalar toʻgʻrisidagi qonunining qoʻllanilishi [Application of the Law of the Republic of Uzbekistan on International Treaties]. Tashkent, JIDU Publ., 2024, pp. 48, 176.

9. Commentary on the United Nations Convention against Illicit Traffic in Narcotic Drugs and Psychotropic Substances. 1988, pp. 108, 114–115. Available at: https://www.unodc.org/documents/treaties/organized_crime/Drug%20Convention/Commentary_on_the_United_Nations_Convention_1988_R.pdf

10. United Nations Convention against Transnational Organized Crime. Adopted by General Assembly resolution 55/25. 2000. Available at: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/orgcrime.shtml

11. Rose C. Enforcing the 'community interest'in combating transnational crimes: the potential for public interest litigation. *Netherlands International Law Review*, 2022, vol. 69(1), pp. 57–82.

12. Adopted by General Assembly resolution 58/4. United Nations Convention against Corruption, 2003. Available at: https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/corruption.shtml

13. Francis D., Delphine S. Asset Recovery in the UNCAC Convention: Possibilities and Limitations. The European Criminal Law Associations' Forum. Available at: https://eucrim.eu/articles/asset-recovery-uncac-convention-possibilities-and-limitations/#docx-to-html-fnref2

14. Volevodz A.G. Pravovoye regulirovaniye deyatel'nosti pravookhranitel'nykh organov gosudarstv romano-germanskoy sistemy kontinental'nogo prava po okazaniyu mezhdunarodnoy pravovoy pomoshchi v rozyske, areste i konfiskatsii denezhnykh sredstv i imushchestva, poluchennykh prestupnym putyom [Legal regulation of the activities of law enforcement agencies of states of the Romano-Germanic system of continental law in providing international legal assistance in the search, seizure and confiscation of funds and property obtained by criminal means]. *FRG Russian Investigator*, 1999, vol. 2, no. 6, pp. 59–64.

15. Urusov A.A. Mezhdunarodno-pravovoye regulirovaniye sotrudnichestva v sfere priznaniya i ispolneniya prigovorov (resheniy) sudov inostrannykh gosudarstv [International legal regulation of cooperation in the field of recognition and enforcement of sentences (decisions) of courts of foreign states]. *Bulletin of the Academy of the Investigative Committee of the Russian Federation*, 2023, vol. 4(38), pp. 193–203. DOI: 10.54217/2588-0136.2023.38.4.024.

16. Criminal code of the Republic of Albania. Available at: https://euralius.eu/index.php/en/library/albanian-legislation?task=download.send&id=11&catid=10&m=0

17. German Criminal Code. Available at: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stgb/englisch_stgb.html

18. Penal Code. Prepared on the basis of: consolidated text Journal of Laws of 2024. Available at: https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU19970880553/U/D19970553Lj.pdf

19. Konventsii o pravovoy pomoshchi i pravovykh otnosheniyakh po grazhdanskim, semeynym i ugolovnym delam [Convention on Legal Assistance and Legal Relations in Civil, Family and Criminal Matters]. Minsk, 1993.

20. Volzhenkina V.M. *Primeneniye norm mezhdunarodnogo prava v rossiyskom ugolovnom protsesse* [Application of international law norms in Russian criminal proceedings]. St. Petersburg, 1997, p. 88. Available at: https://www.procuror.spb.ru/izdanija/1997_02_03.pdf

21. Davydova M.V. *Osushchestvleniye vzaimnoy pravovoy pomoshchi po ugolovnym delam* [Implementation of mutual legal assistance in criminal matters]. Irkutsk, Irkutsk Law Institute (branch) of the Academy of the Prosecutor General's Office of the Russian Federation Publ., 2017, p. 18.

22. Fayziyev F.M. Mezhdunarodno-pravovoye regulirovaniye otnosheniy mezhdu gosudarstvami po okazaniyu pravovoy pomoshchi [International legal regulation of relations between states on the provision of legal assistance]. Tashkent, 2007, p. 23.

23. Panyushkina O.V. Mezhdunarodno-pravovyye normy, reguliruyushchiye priznaniye i ispolneniye prigovorov inostrannykh sudov [International legal norms governing the recognition

and enforcement of foreign judgments]. *Bulletin of Voronezh State University, Series: Law*, 2008, vol. 1, pp. 344–354.

24. Konventsii o pravovoy pomoshchi i pravovykh otnosheniyakh po grazhdanskim, semeynym i ugolovnym delam [Convention on Legal Assistance and Legal Relations in Civil, Family and Criminal Matters]. Kishinev, 2002.

25. Ozodlikdan mahrum etilgan shaxslarni jazoni oʻtashni davom ettirish uchun oʻtkazish toʻgʻrisidagi Oʻzbekiston Respublikasi va Ozarbayjon Respublikasi oʻrtasidagi shartnoma [Agreement between the Republic of Uzbekistan and the Republic of Azerbaijan on the transfer of persons deprived of their liberty to continue serving their sentences]. 1997.

26. Ozodlikdan mahrum etilgan shaxslarni jazoni oʻtashni davom ettirish uchun topshirish toʻgʻrisidagi Oʻzbekiston Respublikasi bilan Qozogʻiston Respublikasi oʻrtasidagi shartnoma [Agreement between the Republic of Uzbekistan and the Republic of Kazakhstan on the transfer of persons deprived of their liberty for the purpose of continuing to serve their sentence]. 2021.

27. Oʻzbekiston Respublikasi va Qozogʻiston Respublikasi oʻrtasida Fuqarolik, oilaviy va jinoiy ishlar boʻyicha huquqiy yordam hamda huquqiy munosabatlar toʻgʻrisidagi shartnoma [Agreement between the Republic of Uzbekistan and the Republic of Kazakhstan on legal assistance and legal relations in civil, family and criminal matters]. Almata, 1997.

28. Oʻzbekiston Respublikasi bilan Chexiya Respublikasi oʻrtasida Fuqarolik va jinoiy ishlar boʻyicha huquqiy yordam hamda huquqiy munosabatlar toʻgʻrisidagi shartnoma [Agreement between the Republic of Uzbekistan and the Czech Republic on legal assistance and legal relations in civil and criminal matters]. Tashkent, 2002.

29. Lukashuk I.I. Normy mezhdunarodnogo prava v pravovoy sisteme Rossii [Norms of international law in the legal system of Russia]. Moscow, Spark Publ., 1997, p. 10.

30. Karolin F.G., Kuyus L. Primeneniye mezhdunarodnogo prava sudami Germanii [Application of international law by German courts]. *Comparative Constitutional Review*, 2017, vol. 6(121), pp. 78–86.

31. Yuldasheva G. Xalqaro huquq normalarining Oʻzbekiston Respublikasi sud tizimi tomonidan qoʻllanilishi [Application of international law by the judicial system of the Republic of Uzbekistan]. Tashkent, TSIL Publ., 2004, p. 15.

YURISPRUDENSIYA

HUQUQIY ILMIY-AMALIY JURNALI

2025-YIL 3-SON

VOLUME 5 / ISSUE 3 / 2025

DOI: 10.51788/tsul.jurisprudence.5.3.